

BORBE U SRBIJI

Izbijajući na Drinu, brigada je uspješno izvršila prvi dio zadatka. Iza nje su ostali danonoćni marševi praćeni kišom i olujnim vjetrovima. Ostale su rijeke: Sava, Bosna. Spreca, bosanska brda i planine — podmukle četničke zasjede. Ostale su nesanice i glad. Propješačeno je preko 400 km, da bi se izbilo na ovu plahovitu rijeku, koju je trebalo preći da bi se išlo u susret novim zadacima. Još jednom je jedna jedinica morala da uloži maksimum truda, organizacije i naprezanja, da bi s lijeve prešla na desnu obalu, gdje će je već u Banji Koviljači dočekati kao najrođenije. Splavari sa splavovima i čamdzije sa čamcima takođe su dočekali jedinice s radošću i spremni da ih prebace na drugu stranu kad god se to od njih zatraži.

Ostalo je da se propješači dio Jadra i Tamnave — a onda kroz Srbiju u susret Crvenoj armiji i Beogradu. Tih dana raspoloženje boraca je dostiglo vrhunac. Nestalo je umora, zaboravljena je glad, kiša, bure i besane noći. Osjećao se opšti preporod kod svih i boraca i starješina, jer iza njih je ostalo 25 dana marša u slaboj odjeći i obući.

U ovom maršu, koji je započet iz neposredne okoline Zagreba, a završen podilaženjem Beogradu, brigada se ponovo rodila.

U toku dana, 6. oktobra 1944. godine, kompletna brigada kod s. Kozluk prešla je Drinu, prošla kroz Banju Koviljaču i 7. oktobra se zaustavila u Loznici. Poslije dugo vremena brigada je tog dana uz smještaj imala i tri obroka. Već idućeg dana, postrojena u marševsku kolonu po bataljonima, brigada je nastavila put u pravcu Beograda.

Poslije šumskih staza i blatnjavih seoskih puteva, jedinice su gazile po tvrdim drumovima, i većina boraca je bila uvjerena da je zauvijek prošlo vrijeme kad su se zaobilazile ceste i kretalo se puteljcima i šumskim stazama.

Iako divizija na svom putu kroz Bosnu nije imala teških borbi, broj ranjenih, povećan povređenima i onima koji su zbog velikih napora oboljeli, bio je prilično veliki. Sanitetski bataljon divizije imao je pune ruke posla, a za pratnju, radi zaštite, neprekidno je dodjeljivan jedan bataljon. Zbog toga se povećao broj zaprežnih kola, što je u velikoj mjeri otežavao pokret jedinice.

Marševanje kroz Srbiju, ničim ometano, odvijalo se mnogo brže, ali je već prvih dana pokazalo i svoje negativne strane. Nenaviknuti na tvrde puteve, a uz to i u slaboj obući, veliki broj boraca marševao je sa žuljevima i krvavim nogama. Prva dva dana marševalo se danju, a onda noću i u poslijepodnevnim časovima, sve do Beograda.

Nailazeći na naselja, na cijelom putu, komandanti su poboljšavali izgled bataljona i insistirali na vojničkom držanju i čvršćem koraku. Iako premoreni, borci su disciplinovano izvršavali zahtjeve svojih starješina, a gromka pjesma dizala je na noge sve stanovnike naselja na pravcu kojim je brigada prolazila. Pjevao je i vodnik Mijo Salopek, sad već invalid, koji se takođe nalazio u koloni ranjenih i bolesnih — koju je obezbjeđivao 3. bataljon.

Doček u Srbiji bio je izvan svakog očekivanja. Hrana je bila odlična, a veliki broj boraca bio je pretrpan darovima. Što se brigada više približavala Beogradu, raspoloženje je bilo sve veće.¹

Za razliku od septembra, kad su se partijski i skojevski sastanci držali u hodu, ponovo se prešlo na sastanke sa dnevnim redom i u punom sastavu, na kojima se raspravljalo o novonastaloj situaciji i prilikama u kojima se brigada našla.

Pokret je nastavljen i narednih dana. Od Loznice, preko s. Koceljeva i Uba, brigada se sve više približavala

¹ Pismo oficirima, podoficirima, borcima i političkim kome-sarima 28. udarne divizije od novembra 1944. godine, Arhiv VII, reg. br. 11-1/10, k. 1124.

Beogradu. U naseljima se zadržavala samo onoliko koliko je bilo neophodno da se podijele obroci. Na umor i na rane na nogama niko se nije žalio. Opsjednuti željom da se što prije domognu Beograda i sretnu sa borcima Crvene armije, davalo je snagu svakom pojedincu, te i oni najiznureniji su napredovali ukorak sa najjačima, a u kola su se penjali samo bolesni i oni kojima više nisu pomagali ni zavoji ni sva naprezanja i dobra volja.

U to vrijeme u Grčkoj i južnim regionima naše zemlje nalazila se cijela njemačka grupacija armija, koja je sada, sa zakašnjenjem, pokušavala da onemogući spajanje Crvene armije i naših jedinica i u isto vrijeme da se, skraćujući front, izvuče najpogodnijim pravcem — preko Beograda.

Zbog toga su borci 28. divizije bez predaha i pod vrlo teškim uslovima marševali. Prema Beogradu je, preko Žagubice i Zaječara, hitao i Četvrti mehanizovani korpus Crvene armije.

To isto su činile i divizije Prvog proleterskog korpusa, koje su nastupale od Topole i Arandelovca, preko Mladenovca i Ralje, ka Avali.

Približavajući se Beogradu sve se razgovjetnije razaznao eho borbe koju su već vodile jedinice 1. proleterskog korpusa i Crvene armije sa Nijemcima koji su se dobro utvrdili na prilazima Beogradu i u gradu.

Sa linije Mladenovac — Obrenovac u napad na Beograd krenule su 12. oktobra jedinice Crvene armije i NOV Jugoslavije. U neposrednim borbama za oslobođenje Beograda učestvovalo je ukupno 9 divizija NOV Jugoslavije. Među njima je i 28. udrana divizija, a od snaga Crvene armije ojačani Četvrti gardijski mehanizovani korpus i dijelovi 73. i 109. gardijske i 236. streljačka divizija. Napad je podržavala avijacija Trećeg ukrajinskog fronta i jedinice Rječne ratne flotile Crvene armije.

Riješeni da se što duže zadrže u Beogradu, Nijemci su užurbano utvrđivali odbranu. Osloncem na Savu i Dunav organizovali su spoljnu liniju odbrane, koja se protezala od Obrenovca, preko Avale do Ritopeka. Glavni otpor riješili su da pruže na rubu grada iz utvrđenih uporišta na Čukarici, Banovom Brdu, Košutnjaku i Velikom Vra-

čaru. Pored toga, u unutrašnjosti grada, duž glavnih ulica, izgrađeni su masivni betonski bunker, a čitavi stambeni blokovi uređeni su za neposrednu odbranu. Međutim, već 13. oktobra je savladana i posljednja prepreka na pravcima nastupanja jedinica NOV Jugoslavije i Crvene armije u pravcu Beograda. Nijemci su pokušali da Avalu kao najtvrdi bastion u lancu spoljne odbrane grada zadrže, ali su im uskoro i tu sve nade propale, jer je tog dana za njih Avala nepovratno izgubljena.

Kada su u trodnevnim borbama razbile njemačku odbranu na prilazima Beograda, snage Narodnooslobodilačke vojske i Crvene armije izbile su ujutru 14. oktobra na periferiju grada i otpočele juriše za njegovo konačno oslobođenje.

U to vrijeme 28. divizija je još bila na maršu. Tog dana desetak kilometara ispred Zeleznika došlo je do prvog susreta sa borcima Crvene armije.² Bio je to jedan izviđački vod koji se upravo odmarao na tom pravcu. Prilazeći u grupama Brođani su se raspitali o borbama za Beograd, interesovali za njihove automate, PT puške i sa velikom znatiželjom razgledali svaki detalj na njihovoj odjeći i opremi.

Cilj marša Brodske brigade za taj dan bio je Zeleznik, gdje će ostati do 16. ujutro. Tog dana neki dijelovi divizije su uvedeni u borbu, a Brodska brigada je prebačena na Banovo Brdo, 21. u Žarkovo, a 17. na Košutnjak.

Sa 16, 36. i 11. divizijom, raspoređenim u dva ešelona (dvije divizije u prvom i dvije u drugom ešelonu), pravcem: Banovo Brdo — Mihajlovac — Željeznička stanica — Savsko pristanište, otpočinj napad i 28. slavonska divizija.

Lijevo od 28. divizije napadao je 12. udarni korpus, a desno 6. divizija 1. proleterskog korpusa.

² Desilo se slučajno da se sa izviđačkim vodom crvenoarmejaca prvo susretne 3. četa 2. bataljona Brodske brigade (Ruska četa). Pošto su ispred sebe ugledali vojnike sa šlemovima, komandir Matej Zukov i komesar Zorko Čanadi razvili su četu za borbu. To su učinili i crvenoarmejci i tek po komandama zaključili da se radi o nesporazumu. Kontakt je brzo uspostavljen i nakon nekoliko trenutaka jedni drugima su poletjeli u zagrljaj.

Brodska brigada je u divizijskoj rezervi i nije se očekivalo da će brzo biti uvedena u borbu. Međutim, 16. oktobra na Smederevskom drumu, ubacujući u borbu svoje glavne snage, Nijemci uspijevaju da potisnu naše jedinice i približe se Beogradu na svega 4—5 km. U toj situaciji nekoliko divizija,³ koje su se borile u Beogradu, izvučeno je i upućeno na taj pravac. Dolazi do rokiranja jedinica i u toj situaciji ukazuje se potreba da se Brodska brigada, odnosno jedan njen bataljon, odmah uvede u borbu. Do tad na tom pravcu napadali su Vojvodani.

Grmljavina, koja nije prestajala ni jednog momenta, govorila je o žestini borbe. Sa visova, gdje je brigada raspoređena, mogli su se zapaziti dim i prašina, tu i tamo po neki požar, te odbljesci teških oruđa.

Do uvođenja u borbu došlo je 18. oktobra u prvim popodnevним časovima. U napadu je 3. bataljon (bez jedne čete), koji je dobio zadatak da u sadejstvu sa 17. brigadom zauzme fabriku šećera na Čukarici, izbije na Savu i produži dejstvo u pravcu Senjaka.

Prebacivanje do fabrike proteklo je u redu. Na čelu bataljona bili su Rudi Rajh i Nail Redžić, a iza njih bataljon, koji se nije zadržao ni pred visokim zidom kojim je fabrika opasana. U dvorište borci su ušli iz pokreta, a onda i u dvije najveće zgrade, u svaku po jedna četa. U fabričkom krugu, kao i u zgradama, nije nađen nijedan Nijemac. Osim žena, djece i staraca, stanovnika Čukarice, nije bilo nikog. Oni su se u donje prostorije sklonili od artiljerijskog i avionskog bombardovanja. Prava borba je otpočela tek onda kada su borci pokušali da pređu zid, koji je fabriku dijelio od Radničke ulice. Tad je pala i prva žrtva brigade, desetar Mađar Ištvan Šandor. Bio je jedan od najboljih desetara u bataljonu, a ubio ga je njemački snajperista, koji je nanišanio u momentu kad je on osmatrao utvrđenu zgradu ispred fabrike.

Ni u ostala dva pokušaja nije se uspjelo probiti u Radničku ulicu. Pored utvrda, u kojima su se nalazili, Ni-

³ U stvari, 16. oktobra je odlučeno da se cio 12. korpus, osim 28. divizije, prebaci u rejon Avale, sa zadatkom da se zaustavi i razbije Štetnerova grupa.

jemci su bili zaštićeni i visokim betonskim zidom, koji je odvajao fabrički krug od Radničke ulice. Slijedeći dan i slijedeću noć čete su se zadržale na dostignutoj liniji. Za cijelo vrijeme boravka u zgradama šećerane čete su bile izložene artiljerijskom i avionskom bombardovanju.

Unatoč velikih gubitaka Nijemci su se i dalje borili i tu i tamo uspješno odolijevali naletima naših jedinica. Bilo je to, u stvari, samo odlaganje posljednjeg časa obraćuna koji je 20. oktobra ipak došao. Dok se u najvećem dijelu grada odvijao završni čin likvidacije preostalih njemačkih jedinica, koje su se još nalazile na dijelu grada pripijenom uz Savu i Dunav. One su se grčevito i očajnički branile, izolovane i odvojene jedne od drugih. Vjerovatno nisu znale za ishod borbe pod Avalom i za sudbinu grupe »Štetner« i ostalih njemačkih jedinica u gradu. Uprkos snažnim naletima 1. i 6. proleterske divizije i 28. udarne divizije, te bataljona 4. mehanizovanog korpusa i 73. i 236. sovjetske divizije, one su uporno držale posljednje položaje. Zbog toga su cio dan vođene borbe na Terazijama, za palatu »Albanija« i hotel »Moskva«. U isto vrijeme vođene su ogorčene borbe za likvidaciju posada u zgradama Ministarstva saobraćaja, Željezničke stanice i Zavoda za izradu vojne odjeće na Dunavu.

Ista situacija je bila i na pravcu napada 3. bataljona Brodske brigade. Iz Radničke ulice Nijemci se nisu dali pomjeriti ni za jedan metar. Iz časa u čas broj poginulih i ranjenih povećavao se i na jednoj i na drugoj strani. Po zgradama i dvorištu neprekidno su praštale bombe i granate. Svi pokušaji da se borcima doturi hrana ostali su bezuspješni. Pa ipak, imali su sreće. U fabrici su pronađene manje količine šećera i gladi nije bilo.

Pretposljednog dana borbe za oslobodenje Beograda preko Banovog brda u fabrički krug prebacila se jedna minobacačka četa Crvene armije. Imali su lake bacače, veoma podesne za borbu u gradu. Priprema je bila veoma kratka. Poslije nekoliko ispaljenih mina, Nijemci su se povukli na obalu Save, a odatle odstupili prema Senjaku. Ispod zida, koji je odvajao šećeranu od ulice, ostala su dva teško ranjena crvenoarmejska. Brigu oko njih preuzeli su borci 1. čete, previli ih i uz veliki rizik, za sopstvene živote, jer bombardovanje nije prestajalo, prebacili ih u

prvo previjalište, gdje su od bolničarki dobili velike količine čokolade. Bio je to još jedan neuobičajeni obrok, pa su borci sebe nazvali »slatki bataljon«. Istog dana, u prvim poslijepodnevnim časovima, stiglo je naređenje da se čete povuku iz fabričkog kruga i krenu u pravcu Železnika. U Železniku se okupio cio bataljon, gdje je borcima podijeljena večera, a onda su raspoređeni na spavanje. U prvim večernjim časovima svi borci koji su se zatekli u Železniku izišli su na ulicu. U Beogradu su naši borci i crvenoarmejci slavili još jednu pobjedu. Svaki otpor Nijemaca je prestao. Poslije sedmodnevnih borbi, lomeći uporan otpor dijelova njemačke armijske grupe »Felber«, 1. proleterski korpus, 12. udarni korpus i jedinice 3. ukrajinskog fronta Crvene armije oslobodile su Beograd. Neprijatelju su nanijeti veliki gubici u ljudstvu i materijalu. Poginulo je oko 15 hiljada, a zarobljeno oko 9 hiljada njemačkih vojnika i oficira. Jedinice Crvene armije imale su oko 1.000 poginulih, a jedinice NOVJ 2.952 poginula, među kojima politički komesar 5. krajiške (Kozarske) brigade Mehmed Ibrahimović Meša, komandant bataljona u 1. proleterskoj brigadi Dušan Milutinović, politički komesar bataljona u 1. proleterskoj brigadi, Blažo Popivoda i komandant bataljona u 8. crnogorskoj brigadi Milisav Đurović, narodni heroj.

U oslobođenju glavnog grada učestvovali su borci gotovo iz svih krajeva naše zemlje, a u uličnim borbama, svesrdno su im pomagale hiljade Beograđana, koji su se uključivali u naše jedinice i sa njima čistili grad od njemačkih vojnika.

Rakete i svjetleći meci šarali su nebo do kasno u noć. Glavni grad Jugoslavije, poslije troipogodišnje okupacije, bio je slobodan. Zbog dobrog držanja i vanredne hrabrosti u borbama za oslobođenje Beograda, Vrhovni komandant NOV i POJ, maršal Jugoslavije Josip Broz Tito pohvalio je borce, komandire, komandante i političke komesare Prve proleterske udarne divizije, 5. udarne divizije, 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, 21. udarne divizije, 28. udarne divizije, 36. udarne divizije i 11. udarne divizije.

Poslije prospavane noći u Železniku brigada je na maršu prema Obrenovcu. Na ovom maršu nije bio jedino

4. bataljon, koji je ostao u Beogradu na obezbjeđenju sabirnog logora na Banjici, gdje se nalazilo više hiljada zarobljenih Nijemaca.

Napuštajući Železnik, iza Brodske brigade ostao je Beograd. Iza brigade su ostali sedamnaestogodišnjak Pavle Hegediš iz Slavonske Požege, Antun Tomić iz Iloka, Jovan Petrović iz Vukovara i Mađar Ištvan Sandor. Svi su pali za oslobođenje napaćenog grada, ali za ostale rat se nastavljao.

Komandant Jovan Milaković Radovan vodio je Brodsku brigadu od Beograda do Zagreba

Nastupnim maršem u pravcu Obrenovca, Brodska brigada dobiva zadatak da na ovom pravcu, ostacima razbijene 107. njemačke alpske divizije, spriječi prelaz preko r. Save u Srem. Već iznad s. Umke došlo je do sukoba između Nijemaca i boraca 3. bataljona. Poslije kraćeg okršaja zarobljeno je 30 Nijemaca. Bataljon je imao jednog mrtvog i dvojicu ranjenih. Prvi bataljon i jedna četa 2. bataljona imale su više uspjeha. Njihovim borcima, poslije kraće borbe, predao se gotovo kompletan bataljon Nijemaca, dok je 1. bataljon imao 6 ranjenih i jednog poginulog. Zarobljeni Nijemci (oko 500) odmah su upućeni u sabirni logor u Beograd. Za pratnju je određena jedna četa 2. bataljona sa kojom je išao pomoćnik komesara bataljona Nikola Vekić. Nailaskom u Zarkovo, ovoj koloni je

priključeno još 13 njemačkih vojnika koje su zarobili seljaci u blizini Zarkova.

Za razliku od 1. i 3. bataljona, 2. bataljon je doživio neuspjeh. Obaviješteni od seljaka da nailazi veća grupa Nijemaca, jedinice ovog bataljona su zauzele položaje kod s. Jasenak, koje se nalazilo na desnoj obali Kolubare nekoliko kilometara južno od Bariča.

U prvi sumrak, u streljačkom stroju, na položaje bataljona naišli su Nijemci, koji su ispred sebe isturili Čerkeze, koji su se predstavljali kao crvenoarmejci. Na taj način oni su za momenat prevarili bataljon i komandant je naredio da se ne puca, što su Nijemci iskoristili, upali u položaje bataljona i djelimično ga razbili. Bataljon se povukao u neredu, a na položajima je ostavio 6 mrtvih i jednog ranjenog. Dvojicu mrtvih i 7 ranjenih boraca su uspjeli izvući. Najveće gubitke imala je 3. četa, koja je bila sastavljena od bivših crvenoarmejaca. U toj borbi je poginuo komandant bataljona potporučnik Mirko Bošnjak, oficir OZN-e u bataljonu Marko Fumić i komesar Prateće čete Gadža.

Sutradan je isti ovaj bataljon, bez jedne čete u jednosatnoj borbi razbio veću grupu Nijemaca, ubio 63 i zarobio 48 Nijemaca. Ova grupa se kretala od Kolubare u pravcu Zvečke. Zaplijenjeno je 16 automata, 3 puškomitraljeza, 62 puške i 12 pištolja. Od toga dana, pa do početka aprila 1945. godine, 2. bataljon je vodio kapetan Dragan Volner.

Pošto su se smjestile u Obrenovcu, sve jedinice su dobile zadatak da hvataju Nijemce, koji su pokušavali u grupama, ali i pojedinačno, da se prebace preko Save u Srem. Bili su to pripadnici razbijenih jedinica grupe »Stetner«,⁴ od koje se uspjelo spasiti oko 3.000 vojnika.

Prebacivanje preko Save Nijemci su obavljali na razne načine. Kako nije bilo čamaca oni su se koristili splavovima napravljenim od različitog materijala. Do dolaska brigade najveću prepreku činjavala je košava, koja je tih dana duvala i stvarala visoke talase, te se Nijemci nisu usuđivali da pokušaju da savladaju rijeku koja je, pored

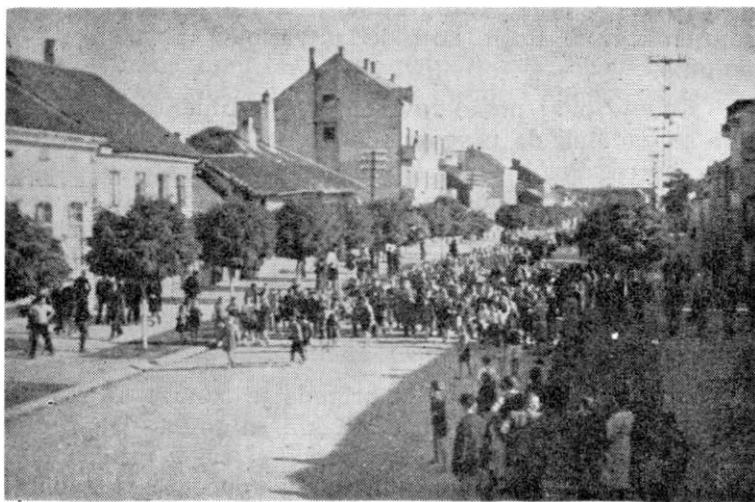
⁴ Komandant Stetner (Schtetner), prema kome je grupacija dobila ime, i sam je poginuo.

velikih talasa, bila hladna i nabujala. Slijedeća dva dana, raspoređena po desetinama i vodovima, brigada je prečišćavala terene oko Obrenovca, prikupljala zarobljene Nijemce (pojedince i grupe), pa čak i kompletne manje jedinice i slala ih u sabirni logor u Beograd. Tako je manji dio Nijemaca iz grupe »Štetner« ipak ušao u Beograd, ali kao zarobljenici. Na ovom zadatku brigadi su dosta pomagali i seljaci, koji su neprekidno obavještavali komande i štabove o pokretima i namjerama Nijemaca. Interesantno je da je bilo grupa u kojima su bili samo oficiri. Komesar 3. bataljona Žika Sljukić, sa nekoliko boraca, već prvog dana je priveo 6 oficira, među kojima su bili i 3 viša oficira. Još veću grupu priveo je komandant istog bataljona Franjo Novak, koji je s jednim vodom uhvatio grupu od 20 Nijemaca. Najmanje sreće je imao njegov zamjenik Rudi Rajh, koji je uhvatio 2 poručnika i 4 vojnika.

Kad je ovaj posao završen, sve jedinice divizije dobile su zadatak da u svoje redove prikupljaju i mobilišu nove borce. Prvih dana mobilizacija je vršena u selima oko Obrenovca, a onda se prešlo u okolinu Sapca. Na tom maršu, 24. oktobra, jedna kola iz komore, ispred s. Debrca, naišla su na zaostalu nagaznu minu od koje je poginuo ekonom Jurišne čete Vajs, a borac 2. čete 1. bataljona Slavica Bravac, divna djevojka iz Ostrova kod Vinkovaca, ostala je bez jedne noge.

Dvadeset petog oktobra brigada je ponovo na maršu. Oko podne ušla je u Sabac, odakle su se sat-dva ranije povukli Nijemci, četnici i ljotićeveci — svi u pravcu Mačvanske Mitrovice. U tom pravcu su upućeni 1. i 2. bataljon Brodske brigade i već popodne oni su podišli selu. Kada su zauzeli položaje na kanalu koji opasuje selo, bataljoni su čekali mrak pa da onda pređu u napad. Očekivalo se da će tu noć biti napadnuta i SremSka Mitrovica. Kako do toga nije došlo, bataljoni su se povukli u s. Noćajski Salaš. U napad se išlo tek slijedećeg dana popodne, a u toku noći Mačvanska Mitrovica je zauzeta. Kada je svanulo, 2. bataljon je dobio zadatak da se prebaci u Srem-

sku Mitrovicu,⁵ gdje su se susreli sa vojvođanskim jedinicama koje su stigle od Rume. Istog dana, po podne, bataljon se ponovo prebacuje preko Save i tu noć ostaje u Mačvanskoj Mitrovici. Slijedećeg dana bataljon je prebačen u Crnu Baru, a ostale jedinice brigade i divizije smjestile su se u sela duž ceste Sabac — Banja Koviljača, gdje su ostale do kraja oktobra. Ovo vrijeme iskorišćeno je za mobilizaciju novih boraca. Sela: Tabanovići, Provo, Zvezd, Debrc, Dren, Zvečka, Ravnje, Zasavica, Radenković, Glušci, Nočaj, Salaš Nočajski, Badovinci, Mačvanska Mitrovica, Crna Bara, Prnjavor, Petlovača, Glogovac, Trbušac, Klenje i Lešnica, te Šabac, Obrenovac, Bogatić, Vladimirci i Loznica, davali su svoje mladiće jedinicama 28. divizije. To i nije bila mobilizacija u pravom smislu riječi, jer se

25. oktobra Brodska brigada je ušla u Sabac

⁵ Bataljon je prodro do Kaznionice koja je 2—3 km ispred Sremske Mitrovice i tu se sukobio sa jednom četom Srpske državne straže. Zahvaljujući energičnosti Ružice Miletić, komesara čete (koja je bila na čelu) do borbe nije ni došlo. Kompletna četa nedicevaoca se odmah predala. Idućeg dana, gotovo svi vojnici ove čete, raspoređeni su u jedinice Brodske brigade, gdje su se, mnogi od njih, pošteno borili do kraja rata.

najveći broj muškaraca odmah odazvao pozivu, uzimao već pripremljene stvari i odlazio u jedinice divizije ili Dopunski bataljon. Nakon mobilizacije brojno stanje jedinica je utrostručeno.

Krajem oktobra svi bataljoni u diviziji brojali su preko 550 ljudi. Starih boraca u brigadi iz dana u dan bilo je manje. Oni su odlazili na razne dužnosti u Beograd ili u oslobođena mjesta u Srbiji. Neke čete, pored rukovodilaca, u svom sastavu su imale svega 5—6 starih boraca. Ovako nagao priliv novih boraca, te povećano brojno stanje jedinica, uveliko su uticali na komandire i komesare četa, a i na štabove bataljona. Oni su sada bili manje uvjereni u svoje sposobnosti da vode ovako velike jedinice, koje u svom sastavu imaju nekoliko puta veći broj boraca, nego što je to bio slučaj do dolaska u ovaj dio Srbije. Na sastancima i konferencijama pojedinci su to otvoreno iznosili, potkrepljujući još i činjenicom da su im jedinice, uza sve to, sastavljene od novih i neprekaljenih boraca, od kojih jedan veliki broj nije znao da rukuje povjerenim oružjem. Zbog toga boravak u Mačvi je iskorišćen radi obuke i organizovanja vježbi u jedinicama. Partijske ćelije i skojevske grupe neprekidno su bile na okupu. Na sastancima se ukazivalo na nedostatke i raspravljalo o problemima koje je hitno trebalo rješavati. Pojedinci su dobro uočavali da neke starješine nisu u mogućnosti da svoje jedinice čvrsto drže u rukama. Tako se mogao izvući zaključak kako će to izgledati u borbama koje su tek predstojale. Problemi, kao nedostatak odjeće i obuće, ishrana ili male količine municije i oružja, nisu se uopšte postavljali. S te strane svi su bili zadovoljni, jer su ova pitanja bila mnogo bolje riješena nego ranije.

U to vrijeme brigada broji preko 2.000 boraca. Pored četiri bataljona ona je imala još i Izviđačku četvu, Jurišnu četvu, Sanitetsku četvu, Četvu za vezu, Minobacačku četvu i Vod za snabdijevanje. Pored tri streljačke čete, koje su brojale po 160 boraca, bataljoni su u svom sastavu imali i Prateću četvu, sastavljenu od voda minobacača, voda teških mitraljeza, odjeljenja PT pušaka, u čijem je sastavu bio i bestrzajni top »džon-bul«. Svaka četa je imala po 4 voda, po 30—40 ljudi. Vodovi su imali po 3 desetine,

naoružane puškama, automatima i po jednim puškomi-traljezom.

Pri Štabu brigade formirana je i Kulturna ekipa koja je dobila zadatak da pripremi proslavu godišnjice oktobarske revolucije. Kako je do dana proslave preostalo malo vremena, glavni teret oko priprema pao je na štabove bataljona. Uoči proslave predvođeni četnicima, Nijemci su noću prešli r. Drinu i u Banji Koviljači napali Dopunski bataljon divizije.⁶ Goloruki i bez dovoljno osiguranja mnogi od ovih novih boraca su pali, a da oružje nisu ni uzeli u ruke.

Koristeći period relativnog mirovanja, u jedinicama brigade su se svakodnevno održavali sastanci i savjetovanja, na kojima su, ponekad, učestvovali borci cjelokupnog sastava bataljona.

Partijske ćelije i skojevske grupe sastajale su se iz dana u dan. Raspravljalo se o raznim problemima do kasno u noć. Najviše vremena se posvetilo otklanjanju onih problema koji bi jedinicama mogli smetati u borbama koje predstoje. Veliki broj boraca je smatrao da

⁶ Dopunski bataljon je imao vrlo malo oružja, koje je služilo samo za obezbjeđenje i obuku. U ovom slučaju istorija se ponovila. Prije dvije decenije desio se gotovo isti slučaj, kad su od Austrijanaca nastradali regruti uzeti iz istih sela iz kojih su bili i borci Dopunskog bataljona 28. divizije.

Do ovog je došlo i zbog toga što je na ovom dijelu 17. brigada držala položaje na padinama Gučeva, koje su dosta udaljene od r. Drine, što su Nijemci vrlo spretno iskoristili. Kad je ove položaje preuzela Brodska brigada njeni bataljoni su danju držali iste položaje kao i 17. brigada, ali su se noću spuštali na obalu Drine.

Dopunski bataljon je imao 33 mrtva, 20 ranjenih i 4 nestala borca.

Deset godina kasnije još jedanput se ponovila tragedija mladića iz ovog kraja. Putujući prugom Beograd—Zagreb na odsluženje vojnog roka i čekajući na jednoj usputnoj stanici na ukrštanje vozova, posjedali su na susjedni kolosijek, na koji je naišao brzi voz iz pravca Zagreba i na mjestu ostavio nekoliko desetina mrtvih i teško ranjenih regruta koji nikad nisu obukli vojničku uniformu.

Unatoč zadobijenog udarca sve jedinice divizije svečano su proslavile Veliki oktobar. Na dan proslave u svim bataljonima održani su referati »Značaj oktobarske revolucije«.

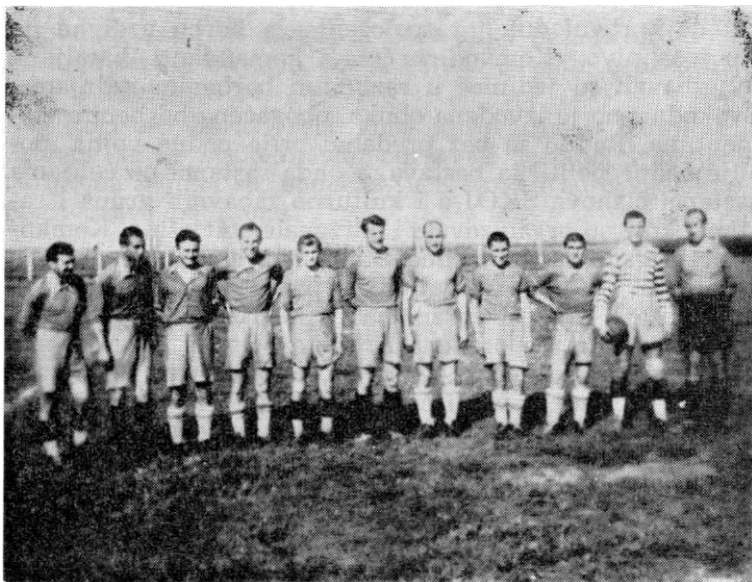
je kraj rata pitanje dana i da će se Nijemci pred našim jedinicama povlačiti sa otporom koji će biti ništavan. Na divizije koje su se povlačile iz Grčke niko nije mislio. Živjelo se u uvjerenju da će one na svom putu kroz Crnu Goru i dolinom Drine biti prepolovljene dok ne stignu u tok ove rijeke, gdje smo se i mi ulogorili. Zbog toga su politički komesari i njihovi pomoćnici neprekidno objašnjavali vojnopolitičku situaciju i kroz ta objašnjenja težili da borbeni duh i raspoloženje za borbu uzdignu na što viši nivo. Komandiri četa i komandanti bataljona uvježbavali su jedinice u različitim borbenim radnjama. Svakodnevno je izvođena obuka, obogaćena borbenim elementima. Radilo se bez predaha: prije podne vojna, poslije podne politička nastava, a onda sastanci po ćelijama sastanci članova SKOJ-a i kulturno zabavnih grupa i sastanci koje su organizovale i održavale starješine. Komandant brigade sa članovima Štaba neprekidno je obilazio bataljone. Uz to svi bataljoni su raspoređivali dio snaga na položaje, koji su držani na Drini. Nedaleko od sela u kojima je bila raspoređena Brodska brigada, mjere obezbjeđenja su bile nužne, jer su se u bosanskom s. Balatun okupile jače njemačke i četničke snage, odakle su u grupama, u više mahova, pokušavale da se prebace u Mačvu.

Slijedećih dana divizija je i dalje na položajima i drži desnu obalu Drine od Banje Koviljače pa do ušća Drine u Savu.

Sedamnaesta brigada je raspoređena u Banji Koviljači i držeći položaje na r. Drini obezbjeđivala se sa pravca od Zvornika gdje su se koncentrisale veoma jake njemačke snage. Dvadeset prva brigada je bila u Lešnici i osiguravala se od neprijateljevih snaga iz Janje, a Brodska brigada na krajnjem desnom krilu. Raspoređena u selima Badovinci, Crnobarski Salaš i Crna Bara, ona je obezbjeđivala ovaj dio Mačve od eventualnog upada Nijemaca i četnika sa lijeve obale Drine.

Dvadeset drugog i 23. novembra cijela brigada je na maršu prema Banji Koviljači. Vršeći rokadu sa 17. brigadom Brodska brigada je drugog dana marša ušla u Banju Koviljaču, a 17. brigada je zauzela njene položaje. Tog dana se u sastav brigade vratio i njen 4. bataljon. On je raspoređen u s. Vlaške Njive.

Tih dana su organizovana i neka sportska takmičenja. Od svih takmičenja najpopularnije su bile nogometne utakmice, koje su privlačile i najviše gledalaca. Razbuk-tala se prava takmičarska groznica, jer su za nogometne utakmice svi bili zainteresovani. Ovome je puno pridonio i komandant divizije Radojica Nenezić.

Nogometni tim Brigade

Kasnije je »Brigadir«, list Brodske brigade, koji je izišao krajem godine, donio rezultate takmičenja za mjesec novembar. U tom periodu takmičilo se na svim sektorima, a postignuti rezultati su bili dosta dobri.

Iz vojne obuke prorađivale su se teme iz kretanja, ratne službe, borbene obuke, nastave gađanja, topografije, veze, inženjerije i protivtenkovske odbrane. Na žalost, to je najviše obrađeno teoretski ili sa najskromnijim nastavnim pomaglima.

U tom periodu u brigadi je 190 boraca obučeno u rukovanju sa teškim bacačima, 240 sa teškim mitraljezom, 530 sa puškomitraljezom, a 45 sa protivtenkovskim puškama. Prvi bataljon je imao najviše uspjeha.

Politički radnici svoj program su orijentisali na novopridošle borce i s njima su obrađivali slijedeće teme: Zašto je otpočela NOB u Jugoslaviji; Razvitak NOB u Jugoslaviji; Kakav je cilj i zadatak NOV; Kakav treba da bude vojnik NOV; Moskovska i Teheranska konferencija; Narodnooslobodilački odbori; O AVNOJ-u; SSSR i Crvena armija; Mjesto i uloga KPJ u NOB i naši uspjesi od 1941. godine.

Kada je riječ o kulturno-prosvjetnom radu, najviše se radilo na izdavanju četnih i bataljonskih listova, te zidnih novina. Za džepne novine borci su napisali -390 člana, a puno se radilo i sa nepismenima.

Za takmičenje mobilisano je 1.850 novih boraca, a dobrovoljno se javilo 130 mladića. Takmičilo se i u održavanju čistoće, odjeće i obuće, boljem ponašanju, snabdjevanju, spremanju hrane i slično.

Pored rezultata takmičenja, »Brigadir«⁷ donosi veliki broj članaka, koje su, u najvećem broju, pisali komesari i komandanti bataljona. Pisalo se o situaciji u svijetu i u nas, o uspjesima, palim drugovima, pojedinim borbama i slično.

Sadržaj ovog lista je vrlo interesantan, a priloge su dali:

Ivan Krmpotić: Skupština Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Srbije;

Stjepan Katana: Bratstvo srpskog i hrvatskog naroda;

Jovan Milaković: Naša vojska;

Dragan Tomšić: Nova Bugarska;

Slavko Medunić: Važnija politička zbivanja u svijetu;

Dragan Volner: Pješadija u našoj vojsci;

Ivan Sterba: Uspjesi Crvene armije;

Fedor Abafi: Naše more;

Rudolf Sekulić: Paveliću;

Branko Rukavina: O pjegavom tifusu;

⁷ Sadržaji jednog kompletnog broja »Brigadir« sačuvani su i nalaze se u Arhivi Uprave za MPV. Materijali: Partijsko-politički rad Brodske brigade.

Žarko Canadi: Narod Srbije;
Branko Rukavina: O sportu;
Miša Boščanin: Bogatstvo i ljepote naše domovine;
Vlado Ivanec: Drugu komandantu Mirku;
Stevo Pravdić: Važnost oslobođenja Beograda;
Rudolf Sekulić: Majci;
Zdenko Volner: Kroz narod;
Koloman Bauer: Za što bolji kulturno-prosvjetni rad;
Jovo Kaluderović: Uloga i borba omladine Jugoslavije i NOV;
Josip Trušček: Vojnik u Novoj Jugoslaviji;
Zika Šljukić: Četnici;
Nail Redžić: Na Drini;
Stjepan Simić: Naša majka;
Franjo Mišković: Novaci dolaze;
Božo Baran: Švabe bježe;
Nikola Grčić: Radnik-prosjak;
Josip Trušček: Zarobljenici;
Ivan Gržinić: Nova oružja;
Dragan Volner: Uspomena iz borbe kod Beograda;
Ivan Gržinić: Svijetle žrtve;
Nail Redžić: Od Topčidera do Cukarice;
Franjo Novak: Naša zemlja — fašističko groblje.

Na kraju lista objavljena je pohvala Štaba brigade, sumirani su rezultati takmičenja i iznesen izvještaj sportske sekcije o nogometnom prvenstvu u brigadi.

Ilustracije i crteže izradio je Kolman Bauer, borac Brodske brigade. »Brigadir« nije najbolje tehnički opremljen, ali su za to postojala višestruka opravdanja: nedostatak papira i slab indigo i šapirograf. Uz to stalni pokreti spriječili su da se list temeljitije obradi.

#

U vrijeme boravka jedinica 28. divizije u selima na obali Drine najzaposlenije starješine bili su informativni i obavještajni oficiri. Sa svojim pratiocima informativci su iz noći u noć prelazili Drinu, prikupljali podatke na bosanskoj strani, vršili osmatranja i izviđanja neprijateljevih snaga i hvatali »žive jezike«. U prvih desetak dana pohvatano je više »živih jezika«, mahom četnika, a 13. novembra obavještajni oficir 3. bataljona Brodske brigade Jovo Pavlović Čaruga uhvatio je bivšeg četničkog komandanta s. Badovinaca, koji je poslije saslušanja u štabu bataljona otpremljen u Štab divizije, sa zapisnikom u kome je navedena i izjava jedne starice iz sela da joj je taj četnik svojom rukom ubio sina.

Slijedećih nekoliko dana u životu brigade nije se ništa mijenjalo. Osim jačih osiguranja i sitnijih čarki sa četnicima sa druge strane Drine, ništa se značajnije nije dogodilo. U ovom periodu iz brigade su i dalje odlazili stari borci, tako da je njihovo brojno stanje smanjeno za još nekoliko desetina. Poslije ovog više nije bila rijetkost da su u nekom vodu svi borci, bili mladići iz zapadne Srbije.

Poslije dosta dugog perioda lijepog vremena, druga polovina novembra donijela je prve hladnije dane. Zbog toga intenzitet vojne obuke naglo je opao, a otežan je i ostali rad. Sa lošim vremenom u nekim mjestima uz Drinu pojavile se i četničke grupe koje su iza sebe ostavljale popaljene kuće i pobijene starce i djecu. Na glasove da su se pojavili i na Gučevu, brigada 24. novembra odlazi na ovu planinu i u rastresitom poretku prelazi sve njene grebene. Tu je ostala toga dana i ponovo se vratila nazad. Na Gučevu, poslije prve ozbiljnije probe, mladi borci Brodske brigade, prvi put te godine, susreli su se sa snijegom. Osim kopanja zaklona i nekoliko slučajeva izvlačenja teških oruđa na nepristupačnije položaje ništa se značajnije nije dogodilo.

Nakon silaska sa Gučeva brigada se sprema za prijelaz preko Drine. U Srbiji, na Vlaškim Njivama, ostaće samo njen 4. bataljon. Kao obezbjeđenje od Zvornika on tu ostaje cio decembar.

Prijelaz preko Drine prvo je trebalo da izvrši 1. bataljon. Radi toga komandant 1. bataljona Stjepan Gregurić Solja i kurir Marijan Jozić, Baja iz Trnave, kako se sam nazivao, prešli su na drugu obalu radi izviđanja mjesta prijelaza, ali su, izlazeći na lijevu obalu, naišli na nagaznu minu i poginuli. Poginuli su noću između 26. i 27. novembra. Tom prilikom uništen je i čamac kojim su se prebacivali. Šolja je šesti komandant bataljona koji je u brigadi, od njena postojanja, poginuo.